

Píše Jakub Raška

(E*forum, 29. 03. 2017)

„V každé době vzniká daleko více literární tvorby, než kolik se může uchovat v literárněhistorické paměti. Není na místě doufat v objev neznámých mistrovských děl. Myslím si ale, že má smysl opět připomenout tvorbu spisovatele, který významně přispíval k literárnímu životu své doby, abychom působili proti entropii literárních dějin.“ Tak vysvětluje **Jeffrey L. Sammons**, americký germanista (Yale University) specializující se na literaturu 19. století, svou hlavní motivaci, jež ho vedla k napsání vůbec první monografie o českoněmeckém spisovateli **Alfredu Meißnerovi**.

Sotva bychom dnes našli čtenáře z řad neodborné veřejnosti, kteří by sáhli po knize z pera teplického rodáka Alfreda Meißnera (1822–1885) pro samo potěšení z umělecké literatury. Ba co více – znalost jeho spisů a dokonce ani jeho osoby samé dnes nepatří k základní výbavě studentů a studentek historie, bohemistiky, z větší části i germanistiky. Přesto se v těchto disciplínách Meißner stále těší jistému zájmu. Ve světové germanistice především z důvodu svého blízkého vztahu k Heinrichu Heinemu, o kterém napsal i dva spisy, přičemž druhý z nich je jedinou Meißnerovou knihou, která byla vydána v druhé polovině 20. století (*Ich traf auch Heine in Paris: Unter Künstlern und Revolutionären in den Metropolen Europas*, ed. Rolf Weber, Berlin 1973 a 1982). Zdá se, že takto nepřímo se k Meißnerovi dostal i Sammons, sám přední americký odborník na Heinovo dílo.

Českou humanitní vědu pak Meißner zajímá jako významný představitel německy psané literatury v českých zemích doby předbřeznové i po roce 1848 a také jako editor pamětí a jiných spisů osobností spjatých s tímto územím, např. Karla Postla/Charlese Sealsfielda, Augustina Smetany nebo Meißnerova děda a prvního protestanta po Bílé Hoře působícího na Karlo-Ferdinandově univerzitě Augusta Gottlieba Meißnera.

Alfredu Meißnerovi bylo věnováno několik studií a slovníkových hesel: mimo jiné ještě v *Ottově slovníku naučném*, ovšem v *Lexikonu české literatury* bychom jeho jméno hledali jen těžko, jelikož ten se německou literaturou na českém území nezaobírá. V textech, které mu byly doposavad věnovány, se jeho život a působení – dodejme, že ne úplně neprávem – rozpadá do dvou celků: zatímco do roku 1849 je sledováno jeho literární dílo v souvislosti s vývojem jeho politického angažmá, v období po neúspěchu revoluce, kdy se rebelující básník pokouší stát velkým romanopiscem a dramatikem své doby, jsou zkoumány více samy literární aspekty jeho díla s důrazem na dramatický spor se spisovatelem Franzem Hedrichem, jehož výhrůžky, že zveřejnění své (dodnes neprokázané) spoluautorství na jeho dílech, dovedly Meißnera až k sebevraždě.

Kromě dvou disertací z počátku 20. století (Rudolf Humborg: *Alfred Meißner: eine literarhistorische Studie*, Erfurt 1911; Hans Christoph Ade: *Der junge Meißner*, München 1914) však zatím Meißnerovi nebyla věnována žádná kniha, což bylo zapříčiněno i dohady a rozpaky ohledně autorství děl tradičně připisovaných Meißnerovi, jež právě Hedrich rozporoval. Právě tento určitý dluh se snaží Sammons splatit svou publikací.

Sammonsova kniha není založena na jeho vlastním výzkumu. Čerpá pouze ze statí, které již byly o Meißnerovi napsány, a z Meißnerových vlastních publikovaných děl. Archivní (nevydané) prameny nebyly zohledněny vůbec a jako jediný pramen pro Meißnerův život a především interpretaci událostí, kterých se Meißner aktivně účastnil, tak Sammonsovi slouží jeho autobiografie z let 1884/1885. Marginální podíl původního výzkumu či málo „nových“ faktů v předložené práci by však samo o sobě vůbec nemuselo představovat problém: kompilační, či spíše analytické a úvahové, práce mohou být často myšlenkově podnětější než původní monografie. Nevadilo by mi ani, že kniha postrádá teoretické vymezení přístupu k problematice – Sammons se snaží Meißnera popularizovat mezi neodborníky, jež příliš nezajímá, jestli se autor publikace metodologicky hlásí k marxismu, strukturalismu nebo poststrukturalismu.

Hlavní problém knihy, která místy připomíná zbrkle psaný studentský text, spočívá v tom, že se autor „neptá“ a namísto problémově orientované práce předkládá publikaci čítající něco málo přes 100 stran, ve které vrší fakta bez hlubší souvislosti a jasné hierarchie jejich významů. Chyba se tak zdá být již na začátku: Sammons nepoložil žádnou zásadní badatelskou otázku. Potom, co vypíše údaje z Meißnerova života (povětšinou dohledatelné i jinde), věnuje jednotlivé kapitoly žánrům, které Meißner upřednostňoval. I zde Sammons šetří analytickými pasážemi – většinou pouze převypráví děj konkrétního díla s jednou „interpretační“ větou (v lepším případě odstavcem). Tak například o *Černožlutých (Schwarzgelb. Roman aus Oesterreichs letzten zwölf Jahren, 1862–1864, česky 1868)*, jednom ze známějších z celkem dvanácti Meißnerových románů, se vedle vylíčení různých příběhových linií a charakterových rysů postav dovídáme pouze to, že jde „především o jedinečně zahořklou kritiku pobřežnových pořádků v Rakousku“ (s. 92). Na to však není příliš těžké přijít i bez Sammonsovy pomoci. Dalším žánrem, který kniha připomíná, je proto komentovaná bibliografie. To je také asi hlavní klad Sammonsovy práce: pokud se dnešní badatel potřebuje rychle a základně zorientovat v Meißnerových spisech, představuje kniha lepší pramen než například různé internetové zdroje.

Všechny problémy, problematiky či podněty k zamyšlení, které na příkladu Meißnerova života a díla vyvstávají, jako by tedy autor neviděl. Mlčí o nich, či je jen letmo zmíní. Sammons například odbývá toliko jednou větou Meißnerovo vyrovnávání se vztahem Němců a Čechů i jeho neúspěšný pokus o vytvoření společné koalice obou etnik v revoluci 1848, který byl však odmítnut českými národními liberály v čele s Františkem Palackým. Přitom byl Meißner krátce před emigrací do Lipska jedním z kmenových autorů pražského časopisu *Ost und West*, jenž se kromě nesporných

intelektuálních kvalit snažil právě o stavění mostů mezi německým a českým etnikem v Čechách. Meißnerův postoj ke vzrůstajícímu se nacionalismu poloviny 19. století by si zasloužil vlastní analýzu.

S tím souvisí i další možná cesta, jak pojmout Meißnerovu osobnost. Velice významný či dokonce formativní zlom v myšlení celé generace „předbřeznových bouřliváků“ představuje plíživý přechod od radikalismu (v Meißnerově případě konkrétně socialismu) k nacionalismu. Jako by jim z myšlenkové rozmanitosti romantismu nakonec nejvíce konvenovaly jeho nejkonzervativnější tóny. Meißner patřil krátce před rokem 1848 spolu například s Ferdinandem Freiligrathem nebo právě Heinem k nejradikálnějším spisovatelům celého německojazyčného světa. Jiný český rodák Karl Herloßsohn napsal v oslavné recenzi na Meißnerovu sbírku *Gedichte* (1845), již zveřejnil ve svém lipském časopise *Der Komet*: „Měli jsme doposud v Německu mnoho duchaplných teoretiků socialismu, ale toto nové náboženství našlo teprve v Meißnerovi svého prvního básníka.“

Meißnerova fascinace socialismem – jak správně říká i Sammons – vrcholí v knize *Revolutionsstudien aus Paris* z roku 1849. Na druhou stranu po revoluci přišlo vystřízlivění a Meißner se stále více obracel k německému nacionalismu, ač ještě během revoluce byl (na rozdíl od Moritze Hartmanna, poslance krajní frankfurtské levice a svého nejbližšího přítele z doby předbřeznové) zastáncem maloněmecké verze sjednocení. Celou věc dále komplikuje i skutečnost, že si později se svým nejbližším přítelem a názorovým soupeřem „vyměnili role“ v názoru na německý nacionalismus – Hartmann například velmi rezervovaně reagoval na ustanovení německého císařství v roce 1871.

Bohužel tyto důležité podněty pro přemýšlení a výzkum Sammons pouze přechází strohým konstatováním, namísto toho, aby se více zabýval jejich příčinami – že to byla zkušenost doby, napovídá například i konverze dalšího Meißnerova přítele, skladatele Richarda Wagnera, jenž se předtím, než vtělil německou národní mytologii do svých oper, zabýval myšlenkou ustavení rovnostářské republiky.

Závěrem konstatujme, že Sammonsova monografie o Meißnerovi není kvalitním přírůstkem do žánru „oprašování odkazu zapomenutých velikánů“ – na rozdíl například od důkladné analýzy díla již jmenovaného Karla Herloše-Herloßsohna z pera Zuzany Urválkové (*Dvojlomná zrcadlení. Dílo Karla Herloše-Herloßsohna v českém literárním kontextu*, 2009). Samozřejmě by bylo na místě se radovat z toho, že se někdo po velmi dlouhé době zabýval dílem tohoto spisovatele. Myslím si ale, že bychom měli po současné literární vědě chtít víc než žánr „žil a napsal“, zde navíc zvládnutý velmi pochybně. Brzy snad i německy psaná literatura z českých zemí přestane být vnímána jako levoboček literárních dějin a česká literární věda dospěje k napsání zemsky, a nikoliv nacionálně (či dokonce etnický) pojatých dějin české literatury. Nezbývá než doufat, že zde bude část o Meißnerovi zpracována citlivěji, jelikož jeho život i dílo vyvolává dodnes mnoho aktuálních otázek.

Jeffrey L. Sammons: *Alfred Meißner*. Hannover: Wehrhahn, 2014, 128 s.

www.ipsl.cz